

"ולא תהיה לאשה"

וענשו אתו מאה כסף ונתנו לאבי הנערה כי הוציא שם רע על בתולת ישראל ולו תהיה לאשה לא יוכל לשלחה כל ימיו: (דברים כב, יט)

ונתן האיש השכב עמה לאבי הנער חמשים כסף ולו תהיה לאשה תחת אשר ענה לא יוכל שלחה כל ימיו: (דברים כב, כט)

לא תהיה קדישה

כתב הרמב"ם (אישות א, ד) קודם מתן תורה היה אדם פוגע אשה בשוק אם רצה הוא והיא נותן לה שכרה ובוועל אותה על אם הדרך והולך לו, וזו היא הנקראת קדשה, משנתנה התורה נאסרה הקדשה שנאמר (דברים כג) לא תהיה קדשה מבנות ישראל, לפיכך כל הבועל אשה לשם זנות בלא קידושין לוקה מן התורה מפני שבעל קדשה. והשיג ליו הראב"ד שאין קדשה אלא מזומנת והיא המופקרת לכל אדם, אבל המייחדת עצמה לאיש אחד אין בה לא מלקות ולא איסור לאו והיא הפילגש הכתובה, ובעלי הלשון דורשין פילגש מלה הפוכה ומורכבת בפי שגל עומדת לפרקים למשגל משמשת את הבית ופעמים למשכב, ויש ספרים שכתוב בהם (סנהדרין כא) פילגשים קדושין בלא כתובה, מ"מ אין איסור לאו אלא במזמנת עצמה לכל אדם, שאם כדבריו מפתה היאך משלם עליה ממון והלא לוקה עליה אלא ודאי משהוצרכה לפיתוי אינה קדשה.

פילגש

מה שהק' הראב"ד מפילגש אינו קשה על הרמב"ם שדעת הרמב"ם (מלכים ד, ד) שפילגש אסורה להדיוט, וז"ל וכן לוקה מכל גבול ישראל נשים ופילגשים, נשים בכתובה וקדושין, ופילגשים בלא כתובה ובלא קידושין אלא ביחוד בלבד קונה אותה ומותרת לו, אבל ההדיוט אסור בפילגש אלא באמה העבריה בלבד אחר ייעוד. [ואגב אורחא מתבאר מדברי הרמב"ם שאמה עבריה אחרי ייעוד אין דינה כסתם אשה, אלא פילגש בעלמא, ולפי זה יש לבאר מדוע הזהירה התורה עליה "שארה כסותה ועונתה לא תגרע".]

כשיטת הראב"ד שפילגש מותרת אפילו להדיוט סובר הרמב"ן (בתשובה לרבינו יונה הובא בשו"ת הרשב"א המיוחסות לרמב"ן סימן רפד). וטעמו משום שלא נאסרה אשה בזנות לישראל, אלא מדרשת רבי אליעזר בן יעקב (יומא יח, ב) שלא ישא אדם אשה במדינה זו וילך וישא אשה במדינה אחרת שמא יזדווגו זה אצל זה ונמצא אח נושא אחותו (ואב נושא בתו) וממלא כל העולם כולו ממזרות, אבל בפילגש לא שייך טעם זה, שכיון כשנכנסה בביתו, והיא מיוחדת וידועה לו, בניה נקראים על שמו ומותרת.

עוד הוכיח הרמב"ן מזה שדוד נשא פילגש, ולא הוזכר בכתוב ולא בגמרא הפרש בזה בין מלך להדיוט, וכן מצינו גדולי ישראל שנשאו פילגש שנאמר בכלב ועיפה פילגש כלב, וכן גדעון שופטן של ישראל כתיב בו ופילגשו אשר בשכם ילדה לו. וכתב הרמב"ן שאין לדחות שהשופט הרי הוא כמלך מפני שנוהג שררה על הציבור ופילגשו ידועה, דא"כ נתת דבריך לשיעורים להתירה לכל בעלי השם שפילגשם ידועה. וכתב עוד שמכל הפרשה של פילגש בגבעה, אין שום

משמעות שהיה בזה איסור, אלא שהיה הדבר מותר, ונהוג בישראל. ואין לומר שרבנן גזרו בזה שלא מצינו כן בשום מקום.

כלה בלא ברכה

וכתב גם שאין לאוסרה משום מה ששנינו שכלה בלא ברכה אסורה לבעלה כנדה, ופילגש הרי אין לה ברכת חתנים. שכל דין זה אינו אלא במקדש את האשה שתהיה אסורה לכל אדם, וקנויה לו ליורשה ולטמא לה, על זה דווקא אמרה תורה יקדש ויכניס לחופה, ויברך ברכת חתנים בעשרה, אבל אילו רצה שתהיה לו פילגש שלא תהא קנויה לו ולא אסורה על אחרים ולא קדש כלל, הרשות בידו. [ועיי"ש שרצה לומר שאף דעת הרמב"ם כן והאיסור בקדשה שכתב ריש הלכות אישות שם הוא רק בלא ייחד לו לפילגש, וכפי הנראה גירסה אחרת היתה לו ברמב"ם, שהרי בהלכות מלכים חילק להדיא בין מלך להדיוט, ועיין שכבר העיר בזה הכסף משנה ריש הלכות אישות שם].

למה המפתה אינו לוקה

והנה מה שהק' הראב"ד מהא דמפתה שמשלם ואינו לוקה כבר קדמוהו הרמב"ם עצמו (נערה בתולה ב, יז) וז"ל אני אומר שזה שנאמר בתורה (ויקרא יט, כט) אל תחלל את בתך להזנותה, שלא יאמר האב הואיל ולא חייבה תורה מפתה ואונס אלא שיתן ממון לאב הריני שוכר בתי הבתולה לזה לבוא עליה בכל ממון שארצה, או אניח זה לבוא עליה בחנם שיש לאדם למחול וליתן ממונו לכל מי שירצה, לכך נאמר אל תחלל את בתך להזנותה. שזה שחייבה תורה לאונס ולמפתה ממון לא מלקות בשאירע הדבר מקרה שלא מדעת אביה ולא הכינה עצמה לכך, שדבר זה אינו הווה תמיד ואינו מצוי, אבל אם הניח זה בתו הבתולה מוכנת לכל מי שיבוא עליה גורם שתמלא הארץ זמה ונמצא האב נושא בתו והאח נושא אחותו, שאם תתעבר ותלד לא יודע בן מי הוא. והמכין בתו לכך הרי היא קדשה ולוקה הבעל והנבעלת משום לא תהיה קדשה, ואין קונסין אותו שלא חייבה תורה קנס אלא לאונס ומפתה, אבל זו שהכינה עצמה לכך בין מדעתה בין מדעת אביה הרי זו קדשה. ואיסור קדשה אחד הוא בין בבתולה בין בבעולה, ולפיכך אמרו חכמים שהיוצא עליה שם רע בילדותה אין לה קנס כמו שבארנו שהרי זו בחזקת שהפקירה עצמה לדבר זה ברצונה. והשיג הראב"ד שאין קדשה אלא העומדת בקובה של זונות, וכן אמרו בספרי לא תהיה קדשה אזהרה למזנה כענין שנאמר (בראשית לח) לא היתה בזה קדשה, ושם נאמר הקדשה היא בעינים על הדרך.

אבל יש לעיין בדברי הרמב"ם שבריש הל' אישות משמע שכל ביאה בלי קידושין ישנו משום איסור קדישה, אבל בהל' נערה משמע דווקא אם היא מיוחדת לזנות ישנו משום קדישה, דאת"ל שגם באינה מיוחדת עובר משום איסור קדישה איך כתב הרמב"ם "שזה שחייבה תורה לאונס ולמפתה ממון לא מלקות בשאירע הדבר מקרה שלא מדעת אביה ולא הכינה עצמה לכך וכו'", משמע שבכה"ג ליכא מלקות אע"ג שבעל אשה לשם זנות בלי קידושין, ורק היכא שהיא מופקרת אז לוקה משום קדישה. וכן מבואר ממש"כ הרמב"ם (איסורי ביאה יח, ב) וז"ל וכן הבא על הפנויה אפילו היתה קדשה שהפקירה עצמה לכל אף על פי שהיא במלקות לא נעשת זונה, ולא נפסלה מן הכהונה שהרי אינה אסורה להנשא לו, מבואר שדווקא במופקרת לוקה.

והא דס"ל שפילגש אסור להדיוט אינו משום דעובר על איסור קדישה, שהרי היא מיוחדת לא ואינה מופקרת, אלא משום דמבטל מצות קידושין, שלפי הרמב"ם גדר המצוה היא "לבעול

בקידושין", וז"ל בספה"מ (עשה ריג) היא שצונו לבעול בקדושין ולתת דבר ביד האשה או בשטר או בביאה, והרמב"ם לשיטתו סובר שפילגש היינו בלי קידושין וכתובה, ודלא כהשיטות שפילגש היינו קידושין בלי כתובה.

אשה הראויה לו

כתב הרמב"ם (נערה בתולה א, ה) היתה אנוסה זו אסורה עליו אפילו מחייבי עשה ואפילו שנייה הרי זה לא ישאנה, וכן אם נמצא בה דבר זמה אחר שכנסה הרי זה יגרשנה שנאמר "ולו תהיה לאשה" אשה הראויה לו.

שניות מדברי סופרים

במה שכתב הרמב"ם שאפילו אסורה עליו משום איסור שניות לא ישאנה, הק' הכס"מ כיון דמדאורייתא שריא אשה שהיא ראויה לו היא, ות' דכיון דכתיב "ושמרתם את משמרת" מצאו חכמים מקום לאסור שניות שפיר איכא למימר דשניה אימעיטא מולו תהיה לאשה. עוד ת' דכיון דכל מילי דרבנן אסמכינהו אלאו "דלא תסור" שפיר איכא למימר דשנייה אימעיטא מולו תהיה לאשה. ועי' בספר פני יהושע (כתובות מ, א) שלפי מש"כ לברר (וכ"ה בתו"י בסמוך) שה"ט דלא אמרינן עשה של "ולו תהיה לאשה" ידחה לאו דממזר משום שהיא אינה מצווה בעשה אבל היא מצווה על הלאו, א"כ ה"ה בשניות היות והיא מצווה על האיסור ואינה מצווה על המצוה אין האיסור נדחית.

עשה דוחה ל"ת

והא דלא אמרינן שיבא עשה של ולו תהיה לאשה וידחה הל"ת, כבר הק' כן בגמ' (כתובות מ, א) לענין מאנס שג"כ נצטווה ב"ולו תהיה לאשה", וז"ל הגמ' ניתי עשה ונדחה ל"ת, אמר לי היכא אמרינן ניתי עשה ונידחי ל"ת כגון מילה בצרעת דלא אפשר לקיומיה לעשה, אבל הכא אי אמרה דלא בעינא מי איתיה לעשה כלל.

ונחלקו הראשונים בביאור דברי הגמ', רש"י פי' דמלמדין אותה לומר איני רוצה. הרמב"ן פי' דכיון דאיהי מציא לעכו"ב, כי אסירא ליה אנן סהדי דלא ניחא לה, ואפילו אמרה בעינא ליה כייפינן לה עד דאמרה לא בעינא, וכי אמרה הכי אנן סהדי דניחא לה, שהרי אסורה לו, ולדידה נמי איכא איסורא, דכל היכא דאיהו מפקיד איהי נמי מפקדא כדאמרינן ביבמות. עוד פי' הרמב"ן "מי איתיה לעשה כלל" דלא אשכחן עשה דקיל שברשות האדם לבטלו מעיקרו שיהא דוחה לא תעשה, דלא גלי לן רחמנא בכי האי עשה ודמי לעשה שאינו שוה בכל דלא דחי. והק' הרמב"ן הא סדין בציצית דמצי למפטר נפשיה בטלית של צמר ואפ"ה דחי, ות' דעשה מיהא איתיה, אבל עשה דאי בעי ליתיה כלל לא דחי. כתי' השני כתב גם הרשב"א וז"ל פי' דעשה כי האי לא אשכחן דדחי את ל"ת, דאילו הכא אי אמרה לא בעינא ליה ליתיה לעשה כלל וקיל ליה עשה ולא דחי. (עי' לקמן לענין ברכה על מצוה שאפשר לבטלו)

אאל"ב בכאו"א

הק' התו"י למה צריך פסוק "אני ה'" שאינו חייב להקשיב לאב שמצווה על הבן לעשות עבירה משום "דכולכם חייבים בכבודי", דה"א יבא עשה וידחה ל"ת, הרי "אי אמר לא בעינא ליכא

לעשה כלל". ותי' דלגבי דידיה ליכא עשה דהא אי בעי אמרה לא בעינא, הלכך אין לה לעבור על לאו משום עשה דידיה שהיא מוזהרת כמותו שהשווה התורה אשה לאיש לכל עונשין שבתורה.

שוויה אנפשיה חתיכה דאיסורא

ועי' במנ"ח (מצוה תקנג - תקנד) שמביא קושיית האחרונים האיך גזרה תורה במוציא שם רע "ולו תהיה לאשה" שהוא מחויב לישא אותה, הא קיי"ל שאם נמצא בה דבר זימה או חייבי לאוין וכו' מגרשה, ואין עשה דוחה הל"ת כיון דאי אמרה לא בעינא וכו', ומבואר כאן ברמב"ם דמוציא ש"ר מיירי באומר "בעלתי ולא מצאתי לה בתולים ונודע לי שזנתה תחתי וכו' ואלו הן עדי וכו'", ובהלכה י"א כתב שאם אמר לא מצאתיה בתולה ולא אמר שזנתה תחתי פטור, א"כ עכ"פ באשת כהן אסורה לו (דליכא ס"ס - דהיינו ספק תחתי ואפילו את"ל אינו תחתי ספק אונס ספק רצון, שאפילו אם נאנסה אסורה לו, שאשת כהן שנאנסה אסורה לבעלה), או בקידשה פחות מבת ג' שנים ויום אחד (שג"כ ליכא ס"ס דבוודאי היה תחתי) כמבואר בגמ' (כתובות ט, א), א"כ בהוזמו העדים נהי דלוקין אותו ומשלם קנס אבל האיך תהיה לו לאשה הא שוויא אנפשיה חתיכה דאיסורא והודאתו יותר מק' עדים, ומבואר ברמב"ם אם היה אשת כהן וגירשה לוקין דביטל העשה, האיך יכול לדור עמה באשת כהן דהוי חד ספק ושויא אנפשיה חד"א.

ותי' בשם הגאון מליסא (בית יעקב כתובות י, א) על פי מש"כ התו"י (הנ"ל) דהיינו טעמא שאין עשה דוחה ל"ת משום דהאשה מצווה בל"ת גם כן ובדידה ליכא עשה, ולא דחי עשה שלו את ל"ת שלה. והכא דהיא אומרת טהורה אני א"כ בדידה ליכא לאו כלל, ורק לדידיה יש איסור משום דשוויה אנפשיה, ובדידה הרי יש עשה דחי הל"ת.

ובספר פנים יפות על התורה כתב דבאמת באשת כהן ל"ש העשה כיון דנאסרה עליו, וכתב המנ"ח שמבואר להדיא ברמב"ם גבי כהן איתא לעשה, שכתב דכהן שגירש לוקה כיון דא"י להחזירה, ודברי הבעל פ"י תמוהים שלא הביא דברי הרמב"ם.

עוד תי' הבית יעקב על פי מש"כ הר"ן (נדרים צ, ב) שאין האשה נאמנת לומר "טמאה אני לך" משום שהיא משעובדת לבעלה, א"כ ק' למה הבעל נאמן לומר פתח פתוח מצאתי, וצ"ל משום שבידו לגרשה, א"כ תינח באשה רגילה אבל באונס או מוציא ש"ר שאינו יכול לגרשה א"כ שוב אינו נאמן לומר שהיא אסורה לו.

עוד כתב המנ"ח ליישב קושיית האחרונים דמשכחת לה שיהיה מותר בה ע"פ דברי המשל"מ שכתב בשוויא אנפשיה חד"א אפילו כנגד עדים דהודאתו יותר ממאה עדים, היינו דוקא בעומד בדיבורו אבל אם חוזר בו יכול לחזור בלא אמתלא כיון דעדים מכחישין אותו. א"כ משכחת לה שמוותרת לו כגון שחזר והודה ששקר הדבר, וגם עדי האב מסייעים לדבריו, [וקצ"ע שאין עידי האב מסייעים שלא היה פתח פתוח אלא שהם מזימים העדים שהעידו שזינתה] או במביא עוד עדים שלא זזה ידם מתוך ידו, [וזה דוחק גדול שימצא עדים כזה וברמב"ם לא משמע שרק בכה"ג נאמר שצריך לקיימה].

האם חיוב נישואין תלוי בקנס

ועי"ש שתירוצו אינו עולה יפה אלא לשיטת הרמב"ם שהביא לעיל דקנס אינו תלוי במצוה דלו תהיה, דאף שאינה ראויה לו מ"מ חייב בקנס, א"כ שפיר כתבה התורה ולו תהיה וכו' היינו אם תהיה ראויה לו ומשכחת לה כה"ג, אבל לפי שיטת התוס' (סנהדרין ח, ב) שאם אסורה עליו אינו

משלם קנס דלו תהיה וכו' הוא תנאי על הקנס, [וז"ל התוס' וצ"ל לפר"ת שהיא מותרת לבעלה כשלא כווננו עדותן או כשהוכחשו, דאי לאו הכי היכי מחייב ק' סלעים הא לא קרינן ביה (דברים כב, יט) ולו תהיה לאשה], א"כ הדרא קושיא לדוכתא האיך משכחת לה שתהא מותרת לו, דעפ"י עדים אסורה לו מחמת שוויא אנפשיה חד"א, רק ע"י שהודה מעצמו חזרה להיות מותרת וא"כ איך משלם קנס הא מודה בקנס פטור, דאשר ירשיעון אלקים כתיב פרט למרשיע עצמו וכאן לא נתחייב עפ"י העדים אסורה לו רק ע"י הודאתו, א"כ איך משכחת לה קנס. ולענ"ד אין זה קושיא כלל שאע"פ שאין העדים מחייבים אותו בלי הודאתו אבל הודאתו לבד ג"כ אינו מחייבו, א"כ אין כאן חסרון של מודה בקנס.

עשה ול"ת בכלאים בציצית

הבאנו קושיית הרמב"ן (כתובות, שם) למה עשה של ציצית דוחה איסור כלאים, דמצי למיפטר נפשיה בטלית של צמר, ות"י התם עשה מיהא איתיה, אבל עשה דאי בעי ליתא כלל לא דחי.

ובדברי יחזקאל (סי' כח אות א) כתב שדברי הרמב"ן הללו תמוהים, דאי נימא דעשה שאינו שוה בכל לא דחי לל"ת, כפי שכתב בתחילת דבריו, א"כ איך מבאר הרמב"ן דכלאים בציצית דחי, הא לילה לאו זמן ציצית, א"כ ציצית הוי מ"ע שהזמ"ג ואינו שוה בכל שאינו בנשים.

ותירץ, דס"ל להרמב"ן דשאני נשים במצ"ע שהזמ"ג, דאע"ג דפטרינהו רחמנא, מ"מ אי מקיימי הו"ל קיום עשה גמורה, דלא פטרינהו רחמנא אלא מחיוב המצוה בלבד. שהרי דעת ר"ת בקדושין (לא, א) דנשים מברכות על מצ"ע שהזמ"ג, ואף הרמב"ן (שם) והר"ן (בסוף ר"ה) הסכימו לדעתו, מטעם דשייכי במצוה כיון דנוטלות עליה שכר. והיינו כנ"ל, דנהי דנשים אין זה מצוה חיובית, אבל אכתי לא גרע ממצוה קיומית. וזהו כשיטתו גבי מצות השבת אבידה, שאף בעשה קיומית איכא לדין הדחיה דאיסורין.

ונראה להטעים זאת, דהרמב"ן אזיל בזה לשיטתו ז"ל בפירושו עה"ת, בטעמא דעשה דוחה ל"ת, שהוא משום מעלת העבודה מאהבה שיש בעשה. וכיון שכן, הרי דעשה קיומית כעשה חיובית. ואדרבה מצד מעלת האהבה י"ל דעדיפא עשה קיומית שאינו מחוייב לעשותה מאשר עשה חיובית שמחוייב לעשותה, שעשיית עשה שאינו מחוייב לעשותה מראה יותר על מדת האהבה של העושה.

ולכאורה נראה דהרמב"ם נמי סבר כהרמב"ן, שאפילו מצוה קיומית דוחה ל"ת. דיעויין ברמב"ם בפ"ג מהלכות ציצית שכתב, דנשים ועבדים שרצו להתעטף בציצית מתעטפים בלא ברכה. והשיג עליו הראב"ד, דוקא בציצית שאין בה כלאים. ומדסתם הרמב"ם נראה דסבר דאפילו בציצית שיש בהן כלאים שרו נשים ועבדים להתעטף, אלמא קאי בשיטת הרמב"ן, דגם קיום מצות עשה שהזמ"ג בנשים דוחה ל"ת. [והא דס"ל להרמב"ם שאינן מברכות הוא מטעם דאינן יכולות לומר וציונן] וע"ע בפירוש הראב"ד לתו"כ (פרשתא ב, ב) דלפי שיטת ר' יוסי דנשים סומכות רשות יכולות גם ללבוש כלאים בציצית, ואכמ"ל.

מיהו הכס"מ שם כתב דגם הרמב"ם מיירי בציצית שאין בה כלאים ולא הוצרך לכותבו מרוב פשיטותו ע"ש. וכן משמע לשון השגת הר"א שלא בא לחלוק אלא לפרש.

מצוות התלויות בדעת אחרים

פירושו של הרמב"ן והרשב"א בדברי הגמ' 'אי אמרת לא בעינא' נוגע בתחום אחר לגמרי. דהנה הראשונים דנים בכמה מקומות על איזה מצוה מברכים ועל איזה אין מברכים, הרשב"א (שו"ת

ח"א סי' יח) ובאבודרהם הביאו תשובת ר"י אב"ן פלאט שקובע כמה כללים בענין זה. אחד מהכללים הוא שמצוה שאינה תלויה ביד העושה, כגון מתנות עניים, הלואה לדלים, נתינת צדקה, וכיוצא בזה אין מברכים אליהם. כמה אחרונים וביניהם התומים (חו"מ סי' צז) הבינו שהטעם הוא משום חשש ברכה לבטלה, שהרי כתב התומים שדברים אלו של הרשב"א סותרים למש"כ הרא"ש (פ"ק דכתובות) שהקשה דלמה אין מברכין על מצות קדושין אקב"ו על מצות קדושין, ותירץ משום דאפשר לקיים בלי קדושין ע"י פלגש וכו', ולמה לא תירץ דלכך אינו מברך אקב"ו על קדושין משום דאין זה תלוי בבעל לבד, דאולי לא תאבה האשה לקחתו, ש"מ דלא ס"ל להרא"ש סברא זו של הרשב"א. הרי מפורש דהתומים הבין דברי הרשב"א דמה"ט אין מברכין על הצדקה, משום דיש לחשוש שהעני יחזור ולא יקבל ממנו הצדקה, ונמצא ברכתו לבטלה, ולכן דימה מצות צדקה למצות קידושין.

אבל לענ"ד אין זה כוונת הר"י נ' פלאט, אלא יסודו הוא דמצוה שאפשר למיעקריה הו"ל מצוה חלשה, ולכן אין מברכין עליו. וכך מבואר להדיא ברשב"א (שם) וז"ל, ומנליה דכל מצוה שאפשר למיעקרא כמאן דמיעקרא דמי, מדאמרינן באלו נערות (כתובות מ, א) דאי אמרה לא בעינא מי איתא לעשה כלל, **אע"ג דאכתי לא עקרה לה כמאן דליתיה דהא לא קביעא**. מבואר בדברי הרשב"א דמשום קילותא דהעשה נגעו בה, ומה"ט אין מברכין עליה, ולא משום חשש דספק אם תתקיים המצוה והוי ברכה לבטלה, דא"כ ליכא ראייה כלל משם.

זאת ועוד דכן מוכח נמי מלשון הרשב"א בתשובתו שכתב, ומנ"ל דכל מצוה שאפשר למיעקרא **כמאן דמיעקרא** דמי. הרי לן דלא משום חשש ברכה לבטלה נגעו בה, אלא מטעם הריעותא שיש בעצם המעשה כבר עכשיו, דכמאן דמיעקרא דמי, וזה ברור.

ואם כנים הדברים, אין הוכחה כלל שהרא"ש חולק עליו, שהרי מצות פרו ורבו מוטלת עליו חובה גמורה, ואם היא תסרב עדיין המצוה מוטלת עליו, והוא חייב למצא אשה אחרת, כדי לקיים מצותו, משא"כ בצדקה אם העני מסרב לקבל הכסף אין מצוה עליו כלל. ולכן הוצרך הרא"ש למצוא גבי פרו ורבו תירוצים אחרים, אך ביסוד הדברים יכול להודות להרשב"א הנ"ל.

שו"מ שיסוד טענה זו כבר מבואר בדברי שו"ת חת"ס (או"ח סימן נ"ד), ועי"ש שכל זה מבואר במתק לשונו של הרמב"ם (ברכות יא, ב) וז"ל כל מצוה שבין אדם למקום בין שהוא של חובה מברך עליה קודם לעשייתה, בדברים קצרים הללו נכללו כל דברי רשב"א, דמצוה שבין אדם לחבירו אין מברכין דאי אמר חבירו לא בעינא אין כאן מצוה, משא"כ בין אדם למקום אפילו צריך לזה חבירו מ"מ אפילו אמר לא בעינא לא נאמר שאין כאן מצוה, אלא שנאנס ולא מצא מקום לקיים מצוה. וק"ק שלדבריו אין ההבדל בין מצוה שהיא בין אדם לחבירו למצוה שהיא בין אדם למקום, אלא שבדרך כלל מצוות שבין אדם לחבירו תלוים בדעת חבירו. והראו לי שבספר תורה תמימה פי' דברי הרמב"ם על פי מש"כ אביו (והוא כוון לבעל הרוקח) שאין לברך על מצוות "שכליות", דלא שייך לומר וצווננו, וזה החילוק בדבר הרמב"ם בין מצוות שהן בו אדם לחבירו, למצוות שהן בן אדם למקום, שמצוות בין אדם לחבירו הוי מצוות שכליות.

חילוק בין נתינת מתנת כהונה לנתינת צדקה

עוד יש להוכיח כדברינו מדברי הר"י אב"ן פלאט בסיום תשובתו שהביא האבודרהם, שאחרי שכבר כתב שאין לברך על נתינת צדקה משום שתלוי בדעת אחרים, כתב שאין לברך על נתינת מתנת כהונה לכהן משום דכהני משולחן גבוה קזכו. וקשה מה הוצרך לטעם זה, הרי גם כאן

שייך הטעם שאולי לא ירצה הכהן לקבל והוי ברכה לבטלה. אלא ע"כ צ"ל כנ"ל, שיסוד הפטור הוא שאם יסרב לקחת אז ליכא מצוה, ולכן יש לחלק בין צדקה למתנת כהונה, שבצדקה אם העני אינו רוצה לקבל הכסף אז ליכא מצוה כלל, אבל במתנת כהונה אם הכהן אינו רוצה לקבל המתנה, לא נפטר הנותן, וצריך לחפש לו כהן שירצה לקבל המתנות, א"כ לא מקרי מצוה שיכול להתבטל.

ובאמת כן הוא לשון הראב"ד בשאלתו להר"י פלאט שהביא שם האבודרהם, דצדקה אין מצוה אם אין העני רוצה וז"ל: ולא דמיא הכנסת כלה לחופה לפדיון הבן דמברכין עליה, דאילו לפדיון הבן אף על גב דמימנע כהן מלפדות אכתי רמיא מצות פדיון על האב ומיחייב לפדות את בנו או לפדות הבן את עצמו, אבל הכנסת כלה לחופה דמשום גמילות חסד מזדקקין להוי אי מימנעי ולא בעי לן לעיולינהו לחופה, מיעקרא לה האי מצוה לגמרי מינן. והאי ליכא למימר ביבום ונשואין דאע"ג דתליא בדעת אחרים ואפשר דממנעת האשה לא מיעקרא האי מצוה מן האיש, אלא אכתי רמיא עליה מצות יבום ונשואין לכי משכח, **מאי דליכא למימר הכי בהכנסת כלה ונתינת צדקה ומאי דדמי להו דמשום הנאתן חייביה רחמנא לגמול להם חסד**, וכיון דלא בעו מיעקרא לה האי מצוה מנייהו.

והמהר"ץ חיות בספרו עטרת צבי מאמר מטבע הברכות שם הקשה על סברא זו, דכי מצות צדקה נעקרה לגמרי משום שיש עני אחד שנמנע מלקבל, הרי בכל זאת צריך לטרוח ולחפש אחר עניים. ולכאורה לא קשה כלל שלא מדובר במצות מעשר כספים, אלא במצות צדקה שאינו חל אלא בעני המבקש צדקה שאז יש מצות עשה של נתון תתן, ולא של לא תקפוץ את ידך, ולא תאמץ לבבך, אבל אם מסרב לקחת אין שום חיוב לחפש עני אחר.

ומהא שכתב שפדיון הבן אינו דומה למצות הכנסת כלה, דאם נמנע הכהן מלפדות עדיין חייב במצות פדה"ב, משא"כ הכנסת כלה, מבואר כדברינו הנ"ל. גם ממ"ש שביבום ונישואין לא מועיל מה שנמנעת דעדיין מחוייב הוא בהמצוה מבואר כנ"ל, ואכמ"ל.